

## Arkivpodden

### Transkribering av Avsnitt 4: "Arkivens roll i det demokratiska samhället"

[Musik]

**Karl-Magnus Johansson (KMJ):** Hej och välkommen till Arkivpodden och det fjärde och sista avsnittet i serien Demokratijubileet. Jag heter Karl-Magnus Johansson och idag sänder vi från Riksarkivet i Göteborg. Med mig i studion har jag Catharina Thörn som är professor i kulturstudier vid Göteborgs universitet. Välkommen Catharina!

**Catharina Thörn (CT):** Tack så mycket!

**KMJ:** Tidigare i poddserien demokratijubileet – som uppmärksammar att det är 100 år sedan Sverige fick allmän och lika rösträtt – har vi lyft fram historiska skeenden och perspektiv på demokratins utveckling i Sverige. Arkiven har nämnts som betydelsefull källa för att kunna skapa denna historiska kunskap. Men det går också se att välbevarade och tillgängliga arkiv har en bredare demokratisk funktion i samhället.

För några år sedan tillsattes en kommitte som skulle göra en översyn av arkivområdet i Sverige och i betänkandet som överlämnades till regeringen, där står det så här: "Arkiven har ett särskilt värde för en fri åsiktsbildning ... Tillgången till arkiven kan bidra till en önskvärd samhällsutveckling i stort och till att demokratin kan fördjupas genom att välinformerade individer får bättre möjligheter till insyn, inflytande och deltagande i den demokratiska processen. Den kunskap som kan hämtas ur arkiven kan ge förutsättningar för ett offentligt samtal där enskilda fritt kan behandla gemensamma angelägenheter och utbyta åsikter." Till detta kan vi lägga till att välbevarade och tillgängliga arkiv är en förutsättning för ansvarsutkrävande, rättssäkerhet och upprättelse i de fall då vi som medborgare upplever att vi blivit felaktigt behandlade av samhället.

Våra tidigare gäster i poddserien är historiker. Catharina, du är professor i kulturstudier och har en bakgrund inom sociologi, kan du berätta lite om det som intresserar dig i din forskning?

**CT:** Jag är intresserad av staden och mitt perspektiv på staden är att stadsrummet är som en kollektiv resurs som vi alla som befinner oss i det rummet är en del av, påverkar och också ska ha rätt att dela på och påverka den framåt i tiden. Så jag har intresserat mig, i min forskning, för hur staden som kollektiv resurs egentligen fördelas ganska ojämnt. Det kommer inte som någon överraskning, det talas ju ganska mycket idag om att städer blir allt mer segregerade, att skillnaden mellan rika och fattiga ökar men också att tillgången till offentliga rum minskar eller

att offentliga rum privatiseras på olika sätt. Frågor såsom: vilka har makten att påverka stadens utveckling, och vilka grupper är det som blir uteslutna – det kan man säga är det som mina olika forskningsprojekt ständigt återkommer till.

**KMJ:** Vad betyder arkiv för dig när du fördjupar dig i frågor som rör stadsutveckling, offentlighet och demokrati?

**CT:** Jag är ju inte arkivforskare i traditionell mening utan forskar på samtiden. Min forskning kring staden har väldigt mycket rört sig om vad som har hänt i Göteborg – som jag framförallt har forskat om – sedan 1990-talet och fram till idag. Men jag upptäckte under forskningens gång att arkiven blev allt viktigare. Eller egentligen, frågan om huruvida dokument ens finns i arkiv, blev viktigare. Det har att göra med att vi i Sverige har en väldigt generös offentlighetsprincip. Du kanske vill bolla in här och utveckla vad det innebär?

**KMJ:** Ja vi kanske ska stanna upp lite vid Offentlighetsprincipen som alltså är en del av Tryckfrihetsförordningen, det vill säga en av Sveriges grundlagar. Offentlighetsprincipen har funnits i Sverige ända sedan 1766 och garanterar att alla kan vända sig till en svensk myndighet [eller kommunalt bolag där kommunen utövar ett rättsligt bestämmande inflytande över bolaget] och begära att få ta del av information i allmän handling, det vill säga en sådan informationsbärare exempelvis dokument som förvaras av en myndighet, och som har skickats in dit eller blivit upprättad där. Man kan säga att offentlighetsprincipen garanterar en insyn i myndigheters verksamhet och en transparens gentemot förvaltningen i Sverige.

**CT:** Och för mig var det något som jag tog för givet, att det gällde när det kommer till stadsutveckling. Stadsbyggnadskontoret är ju ansvariga för att göra planprogram och man kan också begära ut handlingar som visar hur de politiska diskussionerna har gått. Men i takt med att jag började "gräva" i staden så upptäckte jag att väldigt mycket stadsutveckling och planer på hur staden ska utvecklas, och diskussioner och även beslut, tas inte hos myndigheter eller i de traditionella politiska forumen, utan de äger rum i olika former av partnerskap, i kommunala bolag, i konsortier. En av de tydligaste utmaningarna som jag märkte var i ett forskningsprojekt där ett kommunalt bolag var inblandade. Första gången jag tog kontakt med dem för att begära ut allmänna handlingar fick jag svaret att de var ett bolag och att de därför inte har några offentliga handlingar. Det tog oss lång tid att få ut handlingarna från det här kommunala bolaget och när vi fick dem märkte vi ganska snabbt att det aldrig var tänkt att någon utomstående skulle läsa dem. För oss var det bra, för vi kunde ju på ett närmare sätt följa processen och se hur den offentliga versionen skilde sig från den mer inofficiella versionen av vad som hade hänt. Så offentlighetsprincipen blev viktig. Men det var ett kommunalt bolag och där kan man ju faktiskt kräva att få ut offentliga handlingar även om de skulle neka. Det är svårare när det kommer till olika former av partnerskap som finns idag inom stadsutveckling: det finns olika BID-samarbeten, nätverk och så vidare. I sådana samarbeten – vi studerade två sådana i ett forskningsprojekt, ett i Göteborg och ett i Stockholm – som är BID-samarbeten de stöds av kommunerna som även sitter adjungerade i deras styrelser.



**KMJ:** Kan du säga någonting om vad ett BID-samarbete är?

**CT:** BID står för Business Improvement District och det är ett begrepp som egentligen är en form av styrning av stadsrummet som har sitt ursprung i New York. I den versionen så överläts ett område i staden till de fastighetsägare som äger fastigheterna, så får de ta ansvar även för gator och torg så att de kan utveckla stadsområdet så som de själva vill. I Sverige fungerar det mer som en samarbetsapparat kan man säga. Det som är viktigt är att detta innebär, vare sig det är BID eller olika nätverk, att privata aktörer får ganska stort inflytande på hur stadens offentliga miljöer ska utvecklas och att det här inflytandet är oerhört svårt att studera eftersom deras handlingar inte räknas som offentliga. De kan naturligtvis dela med sig, och det var inte så att vi inte fick dokument från dem, men vi kunde inte få protokoll, vi kunde inte studera vad som hade diskuterats. Beslut och diskussionsgångar blev jättesvårt att följa då det inte längre räknades som en kommunal verksamhet. Det är klart att det ska få finnas olika former av samverkan och nätverk och att det inte i sig borde vara ett problem. Men den andra sidan av det är att vi nu i Sverige har en situation där väldigt mycket av städernas utveckling faktiskt sker i de här samverkansformerna och det innebär att privata aktörer, framförallt fastighetsägare får en direktlinje in i kommunen och påverkar stadens utveckling kraftigt utifrån sina egna intressen. Det skapar dels en ojämlikhet i förhållande till medborgare men det blir även svårt att studera utifrån vilka principer och intressen de gör detta när de inte behöver arkivera sina handlingar.

**KMJ:** Det blir verkligen påtagligt, skillnaden i deltagande i dessa processer – tillgången till arkiv och tillgången till information spelar roll. Tycker du att det kan bli bättre? Kan arkiven demokratiseras mer, eller kan arkiven bidra till att demokratisera de här processerna och samhället ytterligare?

**CT:** Ja det tänker jag. Det finns ett dilemma här som vi pratade lite om när jag kom hit till studien. Å ena sidan är offentlighetsprincipen otroligt viktig, det är viktigt att vi kan granska inte bara vad som skett historiskt utan också att man kan granska det som sker i vår nära samtid. Inledningsvis tog du upp betydelsen av att utkräva ansvar, det blir ju väldigt svårt när det inte finns dokumentation av fattade beslut, man vet inte vem som har bestämt vad, så arkiven är viktiga. Men å andra sidan finns det en del i detta som har att göra med att i den mån det handlar om myndigheter som behöver upprätta offentliga handlingar så kan informationen bli otroligt sparsmakad så att man knappt kan följa processerna eftersom man vet att ärenden kan granskas och därför antecknas minimalt, bara det absolut nödvändigaste. Utifrån mitt perspektiv, när jag forskar om staden och städer som blir allt mer ojämlika, så är det oerhört betydelsefullt att faktiskt kunna följa och se hur staden förändras – på vilka villkor och vilka de drivande krafterna är, och för att också kunna utkräva ansvar för att påverka utvecklingen åt ett annat håll. Här blir arkiven bärare av historien och blir betydelsefulla.

**KMJ:** Du undervisar i flera kurser och program vid Göteborgs universitet, hur viktigt är det att dina studenter får förståelse för arkivens roll i samhället?

**CT:** Jag undervisar bland annat i kurser som handlar om kultur och demokrati och vi har där lyft upp offentlighetsprincipen som väldigt viktig.



Det är någonting som vi verkligen ska värna om i det svenska samhället att vi har en sådan princip. Och i ett masterprogram där jag undervisar får studenterna läsa en gammal klassiker som heter Gräv där du står av Sven Lindqvist. Det är en handbok i arkivforskning som man säga, som i mångt och mycket är en kärleksförklaring till arkiven. Den kom ut 1978 och det är en del som står i den som inte gäller idag eftersom arkiv delvis har digitaliserats och mött andra utmaningar. Samtidigt så är det inte bara en handbok, det är också en form av kritisk maktanalys. Att vi har sparat dokumenten säger ju ingenting om hur vi ska närma oss dem, hur vi ska förstå dem, hur vi ska läsa dem. Vad är det som har sparats, vad betyder det? Från vems perspektiv är detta gjort, vad är det de här dokumenten representerar? Man kan inte bara komma till ett arkiv, tänker jag, och tänka att det är fakta som ligger där. Det handlar om att även problematisera och lära sig att läsa de dokument som finns där, och vad Sven Lindqvist gör i boken är att han försöker visa läsare det utifrån ett tydligt klassperspektiv. Han vänder sig till cementarbetare, men han skriver att han lika gärna skulle kunna ha valt någon annan grupp. Han försöker visa för cementarbetaren hur den personen själv kan gräva och lära sig om sin historia genom att också förstå: vad finns där i arkiven, vem är representerad, hur är arbetare representerade, men också: vad finns inte där? För det säger någonting, både vad som finns och vad som inte finns i dokumenten, vems historia som är representerad och vilka grupper som inte blev representerade.

**KMJ:** Stort tack Catharina för att du delade med dig av dina tankar om arkiv och demokrati, och tack till er som lyssnat på detta fjärde och sista avsnitt av arkivpoddens serie Demokratijubileet som vi i Riksarkivet gör för att uppmärksamma att det i år är 100 år sedan både män och kvinnor för första gången fick rösta i val till riksdagen.

[Musik]